
А. С. Пушкин

ДУБРОВСКИЙ

БИРИНЧИ ТОМ

І БОБ

Бундан бир неча йил илгари, ўз мулкларининг бирида, қадимги рус барини Кирила Петрович Троекуров яшар эди. Бойлиги, асилзодалиги ва ошна-билишларининг кўплиги туфайли, Троекуров мулклари мавжуд вилоятларда катта обрўга эга эди. Қўни-қўшнилари унинг арзимас бир орзусини ўринлатсалар бошлари кўкка етар; вилоят чиновниклари унинг номини эшитганда дир-дир титрар эди. Кирила Петрович одамларнинг у-бу иззат-икромига ўзига муносиб ҳурмат деб қарарди; уйи ҳаммавақт шовқин-сурон, баъзан эса тўс-тўполон билан ўтадиган базмларига иштирок этиб, унинг бариинларга хос шўхликларини қондиришга тайёр меҳмонлар билан гавжум бўларди. У таклиф этганда келмасликка ёки маълум кунларда Покровское қишлоғига келиб унга салом бериб кетмасликка ҳеч ким ботина олмас эди. Оила ҳаётида эса Кирила Петрович билимсиз одамларга хос бўлган ҳамма нуқсонларини яққол кўрсатиб турарди. Ўз мавқандан талтайиб кетган бу одам, бебош хулқи ва калтабин ақлининг ҳамма хоҳишларига тўла эрк беришга одатланган эди. У жисмоний бақувват бўлишига қарамай, ҳафтада икки марта мечкайликдан дард тортар ва ҳар оқшом ичмасдан туролмас эди. Ҳовлидаги уйларнинг бирида аёлларга хос қўл ҳунари билан шуғулланиб, ўн олти нафар чўри қиз яшарди. Бу уйнинг деразалари ёғоч панжаралар билан тўсилган, эшиклари қулф бўлиб, калитлари Кирила Петровичда сақланарди. Ёш роҳибалар рухсат этилган соатлардагина, икки кампирнинг назорати остида боққа сайр қилгани чиқишарди. Вақти-вақти билан Кирила Петрович уларнинг баъзиларини эрга берар ва булар ўрнига янгилари келар эди. У деҳқонлар билан хизматкорларни жуда қаттиқ тутар ва истаганича жазолар эди; шундай бўлса-да, улар Кирила Петровичга садоқатли эдилар; улар хўжаларининг давлати ва шуҳрати билан фахрланар ҳамда унинг давлати соясида қўни-қўшниларга нисбатан анчагина номаъқулчиликлар ҳам қилар эдилар.

Троекуровнинг бор-йўғи қиладиган иши — мулклари атрофини айланишдан, алламаҳалларгача чўзиладиган базмлару майшатбозликларда иштирок этишдан иборат эди; у кун сайин янги наъмалар ўйлаб топар ва бунда одатда бирорта янги таниши жабрланар эди. Андрей Гаврилович Дубровскийдан бошқа ҳеч ким, ҳатто унинг эски ошналари ҳам, бу тўқликка шўхлик бемазагарчиликларидан қутулиб қололмасди. Истеъфодаги гвардия поручиги¹ Дубровский Кирила Петровичнинг яқин қўшниси бўлиб, етмиш жоннинг² эгаси эди. Энг юқори мартабали одамларга ҳам кибр билан муомала қиладиган Троекуров бечораҳол Дубровскийни ҳурмат қилар эди. Бир вақтлар иккаласи битта аскарий қисмда хизмат қилганларида ҳам ўртоқ эдилар, шуниг учун Дубровскийнинг гап кўтармас ва чўрткесар бир одам эканини Троекуров билар эди. Шароит уларни узоқ вақт бир-биридан жудо этди. Дубровский камбағаллашиб қолгач, истеъфога чиқишга ва ўз қўлида қолган қишлоққа кўчиб келиб яшашга мажбур бўлди. Кирила Петрович ўртоғининг аҳволидан хабардор бўлиб, унга ўз ҳомийлигини таклиф этди, бироқ Дубровский унга миннатдорлик билдириб, фақирликда бўлса ҳам, лекин ўз мустақиллигини сақлаб қолди. Бир неча йил ўтгач, Троекуров генерал-аншеф³ мансабида ишдан бўшаб, ўз мулкига қайтиб келди ва икки дўст бир-бирларини кўриб, хурсанд бўлишди. Ушандай бери улар ҳар куни бирга бўлар ва бир умр бировниқига бормайдиган Кирила Петрович, бу эски ошнасининг қўрғончасига бемалол кириб бораверар эди. Улар тенгқур бўлганлари, бир табақадан чиққанлари, бир хилда тарбияланганлари туфайли феъл-атворлари ва майллари ҳам бир-бирларига ўхшаб кетарди. Баъзи жиҳатдан уларнинг тақдирлари ҳам бир хил эди: иккови ҳам бир хил эди: иккови ҳам севиб уйланган, иккови ҳам кўп ўтмасдан бева қолган, икковининг ҳам қўлида биттадан бола қолганди. Дубровскийнинг ўғли Петербургда тарбияланар, Кирила Петровичнинг қизи эса ўз уйида яшар эди. Кўпинча Кирила Петрович дўсти Дубровскийга: «Менга қара, огайни, Андрей Гаврилович, Володьканг йўлини топиб кетса, унга қизим Машани берман. Ҳеч нарсаи йўқлигига ҳам қарамайман» деяр эди. Андрей Гаврилович эса, бошини чайқаб туриб, одатда: «Йўқ, Кирила Петрович, Володькам Марья Кириловнага муносиб эмас. Уғлим ўзинга ўхшаган камбағал дворяннинг қизига уйлангани тузук. Эрка, тантиқ бир бойвуччага гумашта бўлгандан кўра, уйда бошлиқ бўлгани маъқул», деб жавоб қайтарар эди.

Такаббур Троекуров билан унинг камбағал қўшниси ўртасидаги бу тотувликка ҳамманинг ҳаваси келар, Кирила Петровичнинг дастурхони устида ўтирган чоғларида, мезбоннинг фикрига тўғри келмаслигига қарамасдан, Дубровский ўз фикрини тўппа-

¹ Кичик офицер.

² Помешчикларда қул қатори хизмат қиладиган деҳқонлар.

³ Генерал-аншеф — XVIII асрда рус армиясидаги энг юқори мансаб.

тўғри айтаверишини кўриб, ҳамма унинг журъатига таажжубланар эди. Баъзи бировлар Дубровскийдан ўрнак олиб, итоат донрасидан чиқишга уриниб кўрганларида, Кирила Петрович уларнинг шундай ҳам адабини берар эдики, улар қайтиб бундай ҳаракатга ҳеч қачон журъат қилмайдиган бўлиб кетар ва ёлғиз Дубровскийгина бу маломатлардан холи эди. Аммо кутилмаган бир ҳодиса ҳамма ишни бузиб, ўзгартириб юборди.

Илк куз кунларининг бирида, Кирила Петрович узоқроқ бир даласига чиқмоқчи бўлди. Бир кун илгари итбоқарлари ва жиловдорларига эрталаб соат бешда тайёр бўлиш тўғрисида буйруқ берилди. Чодир ва қозон-товоқлар Кирила Петрович овқатландиган жойга аввалроқ жўнатилган эди. Хўжайин билан меҳмонлар итхонага қараб юришди, у ерда беш юздан ортиқ исковуч ва този итлар, ўз тилларида, Кирила Петровичнинг сахийлигини мақтаб, нозу неъмат тўла иссиққина жойда яйраб яшар эди. Шу жойнинг ўзида касал итлар учун алоҳида ажратилган бир хона бўлиб, уларни Тимошка деган бош табиб назорат қилиб турар эди, бундан ташқари, яна зотдор итларнинг болалаши ва ўз болаларини эмизиши учун ҳам алоҳида хона ажратилган эди. Кирила Петрович мудом ўзининг бу ажойиб иши билан фахрланиб юрар ва ҳар бир меҳмон бу ерни камида йигирма марта кўрганига қарамай, қулай пайт келди дегунча, у итхонасини мақташга тушарди. Кирила Петрович атрофини меҳмонлар қуршаган ҳолда итхонани айлана бошлади. Тимошка билан бош итбоқар унинг кетидан борар эди. У баъзи итхоналар олдида тўхтаб, гоҳ касал итларнинг соғлиғини суриштирар, гоҳ бирмунча қаттиқ ва ҳақли танбеҳлар қилар, гоҳо таниш итларни чақириб олиб эркалатар ва улар билан гаплашган бўлар эди. Меҳмонлар Кирила Петровичнинг итхонасидан завқланишни ўзларининг бурчлари деб билардилар. Ёлғиз Дубровскийгина даммини чиқармас ва қовоғи солиқ эди. У овга жуда ишқибоз бўлса ҳам, давлати фақат бир жуфт овчи ит билан бир гала този ит сақлашгагина имкон берарди; у бу ажойиб итхонани кўргач, салгина қўзғалган рашкини яширолмади. «Нега қовоғингни солдинг, биродар,— деб сўради Кирила Петрович.— Ё менинг итхонам сенга ёқмадими?» «Йўқ,— деб жавоб берди у жиддий равишда,— итхонангиз жуда яхши, аммо одамларингизнинг аҳволи итларингизникига қараганда анча оғир бўлса керак». Бу гапга итбоқарлардан бири хафа бўлди. «Аввало худо, қолаверса бариннинг давлатлари соясида,— деди у,— биз ўз турмушимиздан нолимаймиз, лекин яширишнинг ҳожати йўқ, ҳақиқатан ҳам ҳатто баъзи бир дворянлар ўзларининг қўраларини шу итхоналардан битта-яримтасига алиштира с ҳам ҳақи кетмайди. Негаки, бу ерда тўқроқ ва иссиқроқ яшайди». Кирила Петрович ўз малайининг бу одобсизлигига қаттиқ кулди, меҳмонлар ҳам, гарчи бу танбеҳнинг қисман ўзларига ҳам тегишини сезганлари ҳолда, ҳар нечук унга эргашиб кулишди. Дубровскийнинг ранги оқарди, лекин даммини чиқармади. Уша топда Кирила Петровичга бир сават янги туғил-

ган кучукларни олиб келишди; у кучук саралашга киришди ва иккитасини танлаб, қолганларини сувга ташлаб юборишни буюрди. Бу орада Андрей Гаврилович секингина чиқиб кетди ва буни ҳеч ким сезмай қолди.

Кирила Петрович меҳмонлар билан бирга итхонадан келиб, кечки овқатга ўтирди ва шундагина Дубровскийнинг йўқлигини билди. Хизматкорлар уйига кетиб қолганини айтдилар. Троекуров унинг орқасидан дарҳол етиб бориб, қайтариб келишни буюрди. Кирила Петрович бир умр Дубровскийсиз овга чиқмаган эди, чунки Андрей Гаврилович итларнинг хусусиятини яхши билар ва ҳар қандай ов можароларини беҳато ҳал қилар эди. Дубровскийга юборилган хизматкор, меҳмонлар дастурхондан турмасданоқ қайтиб келиб, Троекуровга, Андрей Гавриловичнинг гапга кўнмаганини, қайтишга унамаганини айтди. Ўз одатича ичкилик билан бир оз қизиб олган Кирила Петрович бу хабарни эшитиб аччиғланди ва ўша хизматкорнинг ўзини яна изига қайтариб юбориб, агарда Андрей Гаврилович дарҳол Покровскоеге қайтиб келиб, шу ерда ётиб қолмаса, бир умр у билан юз кўрмас бўламан, деган гапни бориб айтишни буюрди. Хизматкор яна чопиб кетди. Кирила Петрович эса дастурхондан туриб, меҳмонларига рухсат берди-да, ўзи ухлагани кириб кетди.

Эртаси куни эрталаб унинг биринчи саволи: «Андрей Гаврилович шу ердами?» деган сўз бўлди. Жавоб ўрнига, унга учбурчак бир хат тутқазилди. Кирила Петрович хатни мирзасига бериб, баланд овоз билан ўқишни буюрди ва мана бу сўзларни эшитди:

«Марҳаматли афандим!

Сиз, то ўша итбоқар Парамошкани кечирим сўрамоқ учун менинг ёнимга юбормагунингизча, мен Покровскоеге бормоқчи эмасман; унинг гуноҳини кечиш ёки унга жазо бериш менинг ихтиёримда бўлади. Мен сизнинг малайларингиз уёқда турсин, ҳатто ўзингизнинг ҳазилларингизни ҳам кўтаролмайман — чунки мен масхарабоз эмасман, тагли-тугли эски дворянман. Шунинг билан сизга содиқ камини:

Андрей Дубровский».

Мавжуд ахлоқ қондасига мувофиқ бу хат анчагина беодоблик билан ёзилган бўлиб, у ўзининг ажойиб услуби ва иншоиси билан эмас, балки моҳияти билан Кирила Петровичнинг аччиғини келтирди: «Нима! — деб бақирди Кирила Петрович, ётган ўрнидан яланг оёқ пастга тушиб. — Мен одамларимни унинг олдига кечирим сўрагани юборар эмишман, кечириш ё жазолаш унинг ихтиёрида бўлар эмиш! Қандай хом хаёлларни ўйлайди. Ким билан ўйнашаётганини биладимиз ўзи? Ҳали у қараб турсин... Бир

таъзирини есин, Троекуров билан олишишнинг нималигини билиб қўйсин!»

Кирилла Петрович кийимларини кийди-да, одатдаги дабада билан овга чиқиб кетди. Лекин ов ўнгидан келмади. Кун бўйи биргина қуён йўлиқди, уни ҳам қочириб юборишди. Далада, чодир ичида берилган овқатнинг ҳам мазаси бўлмади, ҳар қолда Кирилла Петровичга ёқмади. У ошпазни тутиб олиб урди, меҳмонларни сўқди ва қайтишда бутун ошналари билан жўрттага Дубровскийнинг ерларини босиб ўтди.

Бир неча кундан кейин ҳам икки қўшни ўртасидаги адоват кўтарилмади. Покровское қишлоғига Андрей Гаврилович келмас, Кирилла Петрович усиз зерикар, хуноби охиб, огзидан боди кириб, шоди чиқар эди. Ўша ерли дворянларнинг саъйи ҳаракатлари билан бу гаплар пишитилган ва тўлатилган ҳолда Дубровскийнинг қулоғига ҳам етиб турар эди. Шу орада рўй берган бир ҳодиса сўнгги ярашув умидини ҳам барбод қилди.

Бир куни Дубровский ўзининг кичкинагина мулкини айланиб юрган эди; қайинзорга яқинлашганда болта товушини, бир оздан кейин эса қулаган дарахт овозини эшитди. У югурганича қайинзорга кириб борди ва дарахтларини баҳузур ўғирлаётган Покровское мужикларининг устидан чиқиб қолди. Мужиклар қочмоқчи бўлган эди, Дубровский кучери билан бирга улардан иккитасини тутиб олди ва қўлларини орқасига боғлаб ҳовлига олиб келди. Душманга қарашли отлардан учтаси ғолибнинг қўлига тушди. Дубровский ниҳоятда ғазабланди, негаки, Троекуровнинг одамлари, уччига чиққан қароқчи бўлишларига қарамай, хўжайинлари билан унинг ўртасидаги қалин дўстликни билганлари учун, бундан илгари Дубровскийга қарашли ерларда бебошлик қилишга сира ҳам ботинолмас эдилар. Энди бўлса, улар орадаги совуқчиликдан фойдаланиш пайига тушиб қолибдилар. Шунинг учун у уруш қоидалари тўғрисидаги тушунчаларнинг ҳеч бирига риоя қилмай, ушланган аспирларини қайинзорда ўзлари кесган новдалар билан яхшилаб савалашга ва отларини эса ўз йилқиларига қўшиб ишлатишга жазм қилди.

Бу тўғридаги овоза ўша кунидеъ Кирилла Петровичнинг қулоғига етди. Унинг қони қайнаб кетди ва у ғазабни жўш урган дастлабки пайтда ҳамма хизматкорлари билан бирга Кистеневкага (қўшнисининг қишлоғи шундай деб аталар эди) ҳужум қилмоқчи, уни ер билан яксон этмоқчи, помешчикни эса ўз қўрғонида камол қилмоқчи бўлди. Бундай ботирликлар унга бегона эмас эди. Аммо кўп ўтмай унинг фикри ўзгарди.

У залда вазмин қадам ташлаб уёқдан-буёққа юриб туган экан; беҳосдан назари деразага тушди ва у уч от қўшилган бир аравининг дарвоза олдига келиб тўхтаганини кўрди; бошига чарм шапка, эгнига дағал юнг матодан тикилган шинель кийган кичкина бир одам аравадан тушиб, гумашта турадиган уй томон юрди. Троекуров бу одамнинг маслаҳатчи Шабашкин эканини билиб, уни ўз ёнига чақиртирди. Бирпасдан кейин Шабашкин

Кирила Петровичнинг олдига кириб келди ва қайта-қайта унга таъзим қилиб, Троекуровнинг буйруғини эшитиш учун иззат-хурматни бажо келтириб турди.

— Омонмисан, ҳа, отинг нимаиди? — деди Троекуров. — Хўш, нима юмуш билан келдинг?

— Шаҳарга кетаётган эдим, жаноб олийлари, — деди Шабашкин. — Жаноби олийларидан бирорта буйруқ йўқмикан деб Иван Демьяновга учраган эдим.

— Хўп вақтида келдинг-да, ҳа, отинг нимаиди? Менга жуда керак эдинг. Ароқдан ичиб, гапимга қулоқ сол.

Бундай хушмуомала маслаҳатчини жуда ҳайратга солди. У ароқ ичмай, Кирила Петровичнинг сўзларига астойдил қулоқ сола бошлади.

— Менинг бир қўшним бор, — деди Кирила Петрович. — Мулки кичик, ўзи дағал бир едам; мен ўшанинг мулкини ўзимга ўтказсам дейман, сен нима дейсан шунга?

— Агарда жаноби олийларининг қўлларида биронта ҳужжат ёки...

— Э-э, қўйсанг-чи, биродар, ҳужжатинг нимаси! Гап шундаки, агар қўлингдан келса, бутунлай ҳужжат-пужжатсиз тортиб олиш керак — билдингми! Шошма, бир оз сабр қил. Бир замонлар бу мулк бизники эди. Спицин деган аллақандай бир одадан сотиб олиниб, кейин Дубровскийнинг отасига сотилган эди. Шундан чатоқ чиқарилса бўлмасмикин?

— Қийинроқ бўлар, мўътабар жаноби олийлари, ҳар ҳолда ўша олди-сотди қонуний йўл билан қилинган бўлса керак.

— Яхшироқ ўйлаб кўр, биродар, бирор йўлини топ.

— Агар сиз, жаноби олийлари, бир амаллаб қўшнингиздан мулкни тасарруф қилиш тўғрисидаги рўйхат ёки васиқасини қўлга киритиб олсангиз, унда албатта...

— Биламан, лекин ҳамма бало шундаки, унинг қўрғонига ўт тушган вақтда барча қоғозлари ёниб кетган.

— Нима дедингиз, жаноби олийлари, қоғозлари ёниб кетган дейсизми? Ундай бўлса жуда яхши! Агар рухсат этсангиз, қонунга мувофиқ иш тутамиз ва шубҳасиз, муродингиз ҳосил бўлади.

— Рост айтасанми? Хўп, ҳаракат қилиб кўр. Қўлингдан келганча ғайрат қил, мукофот хусусида эса, кўнглинг тўқ бўлсин.

Шабашкин ергача эгилиб таъзим қилди-да, чиқиб кетди ва ўша кундан бошлабоқ у қасд қилган ишига киришди. Шабашкиннинг ғайрати орқасида, роса икки ҳафтадан кейин, Дубровский шаҳардан бир қоғоз олди. Бу қоғозда Дубровскийнинг Кистеневка қишлоғига эғалигини тасдиқлайдиган ҳуқуқлари тўғрисида дарҳол изоҳот бериш талаб қилинган эди.

Бу кутилмаган сўровдан ҳайрон бўлган Андрей Гаврилович, ўша куннинг ўзидаёқ жавоб ўрнида анчагина қўпол хат ёзиб юборди ва у ўзининг бу жавобида: Кистеневка қишлоғи марҳум

отасидан мерос қолганини, Троекуровнинг бунга ҳеч бир дахли йўқлигини, кимки унинг бу хусусий мулкига даъвогар бўлса, бу даъво фақат иғвогарлик ва муттаҳамликдан бошқа нарса эмас эканлигини билдирди.

Мазкур жавоб суд маслаҳатчиси Шабашкинга жуда ёқиб тушди. Чунки у биринчидан, Дубровскийнинг иш билмаслигини, иккинчидан эса, унинг орқа-олдини суриштирмайдиган жиззаки одам эканини шу хатнинг мазмунидан билиб олди ва шунинг учун ҳам бундай одамни осонгина қўлга туширишга унинг ҳеч қандай шубҳаси қолмади.

Андрей Гаврилович маслаҳатчининг саволларини совуққонлик билан ўқиб чиққач, батафсил жавоб ёзиш кераклигини англади. У анчагина пухта жавоб ёзиб юборди, лекин кейинчалик бунинг фойдаси бўлмади.

Иш чўзилиб кетди. Узининг ҳақлигига ишонган Андрей Гаврилович бу тўғрида ортиқ ташвиш тортмади, теварак-атрофга пул сочишга унда на истак ва на имкон бор эди, шунингдек у қалам аҳлларининг сотқин виждонини ҳаммадан кўра кўпроқ мазах қилиб келган одам бўлса ҳам, аммо арзимаган бир иғвонинг қурбони бўлиш каби фикр унинг ҳатто хаёлига ҳам келмас эди. Иккинчи томондан, Троекуровнинг ўзи ҳам қўзғаб қўйган бу ишининг ютиб чиқиши устида ортиқ уринмади, балки унинг номидан уёқда Шабашкин зўр бериб ишлар, судьяларни қўрқитар ва пора билан қўлга олар ҳамда турли-туман қонунларни ўз фойдасига буриб, қинғир-қийшиқ изоҳотлар ясар эди. Ҳар қалай, 18... йил февраль ойининг 9-нчи кунда Дубровский шаҳар полицияси орқали бир қоғоз олди, бу қоғозда у поручик Дубровский билан генерал-аншеф Троекуров ўртасидаги мулк жанжали тўғрисида ** земство судининг ҳукмини эшитмоқ ҳамда ўзининг ўша ҳукмдан рози ёки норози эканлигини билдирмоқ учун, мазкур суд маҳкамасига чақирилган эди. Дубровский ўша кунидек шаҳарга жўнаб кетди. Йўлда уни Троекуров қувиб етиб, ўтиб кетди. Улар бир-бирларига кибр билан қараб қўйишди, шунда Дубровский ўз рақибининг юзида ёвуз бир илжайиш кўрди.

II БОБ

Андрей Гаврилович шаҳарга бориб, бир савдогар ошнасинчигига тушди, у ерда тунаб, эрталаб уезд суди маҳкамасига кирди. Унга ҳеч ким эътибор қилмади. Ундан кейин Кирила Петрович етиб келди. Мирзалар ўринларидан туриб, қаламларини қулоқларига қистирдилар. Суд аъзолари уни эъзоз-икром билан қарши олиб, мартабаси, ёши ва насл-насабига ҳурмат юзасидан унга курси қўйиб беришди; у очик эшик ёнига ўтирди. Андрей Гаврилович эса деворга суяниб тик турди, бу вақт орага чуқур жимлик чўкди-да, суд котиби шанғиллаб суд ҳукмини ўқий бошлади.

Биз, бу рус тупроғида бизнинг ҳар биримиз, мутлақ ўзимизники деб юрган дахлсиз мулкимиздан қандай қилиб ажраб қо-

лишимиз мумкинлигини исбот қиладиган йўллардан бирини билиб қўйиш ҳамма учун ҳам қизиқ бўлар, деган умид билан ҳукмномани бу ерда тўла келтирамиз.

18... йил октябрь ойининг 27 ламчи куни эдиким** уезднинг суд маҳкамаси** вилояти Кистеневка қишлоғида** жон эркак, ҳам** десятина экин ери, ўтлоқ ва бошқалардан иборат бўлган ва генерал-аншеф Кирилла Пётр ўғли Троекуровга қарашли мулкнинг гвардия поручиги Андрей Гаврила ўғли Дубровский томонидан нотўғри тасарруф қилиниши хусусидаги ишни кўрди. Мазкур ишдан маълум бўлишича мазкур генерал-аншеф Троекуров ўтган 18... ламчи йил июнь ойининг 9 ламчи куни ушбу суд маҳкамасига ариза бериб маълум қилдики, мазкурнинг марҳум отаси коллеж ассессори ва кагалери Пётр Ефим ўғли Троекуров 17... ламчи йил, август ойининг 14 ламчи кунида*** маҳаллий маҳкамада провинция котиби мансабида турган чоғида, дворянлардан ва мирзахона хизматчиларидан бўлмиш Фадей Егор ўғли Спициндан бир қитъа ер сотиб олган экан, мазкур ер эса ** вилоятидаги юқорида зикр этилган Кистеневка қишлоғида экан (у қишлоқ бир замонлар ** тафтиш бўйича Кистенев висилкалари деб аталган экан), тўртинчи тафтиш бўйича мазкур қишлоқда эркак жинсидан ** жон мавжуд экан, мазкурларнинг ҳамма рўзгорлари, уй-жойлари, экиладиган ва экилмайдиган ерлар, ўрмонлар, пичанзорлар, Кистеневка деб номланган дарёда балиқ овланадиган жойлар ҳамда мазкур мулкка қарашли ҳамма ерлар, мулк соҳибининг ўзига хос ёғоч иморати, хуллас, мазкур дворянга ўз марҳум отаси дворян ва урядник Егор Терентий ўғли Спициндан мерос тариқасида қолмиш ва мазкур вориснинг тасарруфида бўлмиш мол-мулкнинг ҳаммаси, одамлардан бир жон ва ерлардан бир қарич ҳам қолдирилмай, 2500 сўм бараварига кавалер Троекуровга сотилиб, ўша куннинг ўзида**суди палатасида олди-сотди муомаласи ва мустаҳкам васиқа қоидалари бажо келтирилиб, мазкур мулкнинг тасарруфи ** шаҳарининг уезд суд маҳкамаси томонидан ушбу генерал-аншеф Троекуровнинг отасига ўтказилиб, мазкур мулк аввалги эгасининг тасарруфидан чиқарилган экан. Ниҳоят, 17... ламчи йил сентябрь ойининг 6 ламчи куни ушбу генерал-аншеф Троекуровнинг отаси худонинг ҳукми билан жон баҳаққи таслим қилади, аммо унинг ўғли, ҳозирда ариза берувчи генерал-аншеф Троекуров эса 17... ламчи йилдан, яъни қарийб болалик чоғидан бери ҳарбий хизматда бўлиб, кўп вақтини хорижий мамлакатларда, жангларда ўтказибдир, шу сабабдан у ўз отасининг вафоти ва унинг вафотидан сўнг қанча мулк қолгани хусусида маълумот ололмабдир. Эндиким, мазкур генерал-аншеф ҳарбий хизматдан тамом озод бўлиб, ўз отасининг ** ва ** вилоятлари ҳамда ** уездларининг турли қишлоқларидаги 3000 жондан иборат мулкига қайтиб келиб кўрадиким, мазкур мулклардан юқорида кўрсатилмиш ** қишлоғидаги бир қитъа мулкнинг (ҳозирги тафтишга кўра, бу қишлоқда ҳаммаси бўлиб ** жон ҳисобда туради) ерларни барча мулклари билан ҳеч бир асосиз ва ҳужжатсиз юқорида зикр қилинган мазкур гвардия поручиги Андрей Дубровский тасарруф қилар экан. Шу сабабдан у, генерал-аншеф Троекуров, ушбу ариза бараварига, мазкур бир қитъа мулкни сотувчи Спицин томонидан ушбу аризани берувчининг отасига берилмиш мустаҳкам васиқани топшириб, суд маҳкамасидан мазкур мулкка

ноҳақ эгаллик қилувчи Дубровскийдан уни олиб ўз эгасига, яъни мазкур Троекуровнинг тасарруфига ўтказилишини ҳамда Дубровский ўша мулкни ҳақсиз эгаллаб олиб, шунча замон тасарруф қилиб, кўп даромад олгани сабабидан тегишли текширувлар сўнггида мазкур Дубровскийдан ариза берувчининг, яъни Троекуровнинг фойдасига қонун бўйича тегадиган ҳақларини ҳам ундириб берилишини сўрайди.

земский судининг бутун олиб борган тафтишларида маълум бўлдики: мана шу жанжалга сабаб бўлган мулкнинг эгаси гвардия поручиги Дубровский, ҳозирги пайтда ўз тасарруфида бўлмиш мулк ҳақида, дворян маслаҳатчисига қуйидагича изоҳот берган: Кистеневка қишлоғидаги, яъни ҳозирги чоғда ўз тасарруфида бўлмиш мулк ** жон** ва барча ерлари билан отаси, артиллерия подпоручиги Гаврила Евграф ўғли Дубровский томонидан, айни замонда даввогар бўлган собиқ провинция котиби ва сўнграқ коллеж ассесори Троекуровдан сотиб олинган бўлиб, бу ҳақда **** уезд** суди томонидан 17... йил август ойининг 30 ламчи кунн берилган ишонч васиқаси бўйича унга, Андрей Гаврила ўғли Дубровскийга мерос тариқасида қолган. Бу васиқа титулярний советник¹ Григорий Василий ўғли Соболевга ўтказилган бўлиб, мана шу васиқада айтилишича, у, Троекуров, Спициндан олинган бутун мулк **** жон** ери билан унинг отасига, Дубровскийга сотганини, шунингдек, шартнома бўйича кўрсатилган ақчани, 3200 сўмни, қайтармаслик шарти билан отасидан олиб, ўртада турмуш Соболев орқали юқорида зикр қилинган тилхатни топширишга буйруқ қилган. Бироқ ана шу ишонч қоғози билан бутун ақчани тўлагандан кейин, ўша сотиб олинган мулкнинг эгаси уни ўз тасарруфига олгани сотувчи Троекуровга ҳамда ҳозирги мулк эгасига маълум эмас. Боз устига: ишонч қоғози сақланмиш Соболевдан қачон ва кимнинг олдйда унинг отасига ана шундай васиқа топширилгани ҳам унга — Андрей Дубровскийга маълум эмас, негаки, ўша чоғда у ҳали жуда ёш бўлиб, отасининг вафотидан кейин ҳам мазкур васиқани ахтариб тополмаган, аксинча, у бу ишга оид бўлган барча ҳужжатларни бошқа бир қатор қоғозлар билан бирга, 17... йилда буларнинг ҳовлисига ўт кетганда куйиб кетган бўлса керак, деб фараз қилади; зотан бу ҳол бутун қишлоқ аҳлига ҳам маълум экан. Троекуров томонидан сотилган ҳамда Соболевга ишонч васиқаси ўтказилган 17... йилдан, яъни Дубровскийнинг отаси вафот қилган 17... йилдан буён, қишлоқ аҳолисидан 52 кишининг қасамёд қилиб терговда берган жавобларига кўра, бу жанжалли мулкни 70 йилдан буён улар — Дубровскийлар ўз тасарруфида сақлаб келганлар, аммо бу ҳақда акт ёки васиқа борлиги уларга маълум эмас. Юқорида қайд этилган бу мулкни сотиб олувчи собиқ провинция котиби Пётр Троекуров томонидан эгаллик қилган-қилмаганлиги ҳақида улар бир нарса дей олмайдилар. Дубровский жанобларининг бундан 30 йил муқаддам кечаси ўт тушиб, бутунлай ёниб кетган кўраси, ўртадаги холис кишиларнинг гувоҳлик беришича, мана шу жанжалли мулк, ўша замоннинг қийинчилигини эътиборга олганда ҳам, ҳар йили камида 2000 сўмдан даромад келтирган.

Аксинча, шу йил 3 январь кунн суд маҳкамасига генерал-аншеф Кирила Пётр ўғли Троекуров кириб, яъни юқорида зикр қилинмиш гвардия поручиги

¹ *Титулярний советник* — подшо Россиясида давлат идораларида хизмат қилувчи чиновникларга бериладиган мансабларнинг энг пасти.

Андрей Дубровский терговда марҳум отаси Гаврила Дубровский томонидан сотиб олинган мулкнинг титулярний советник Соболевга қолдирилган ишонч қоғозини олиб келишни талаб қилгани, мазкур Дубровский, ҳақиқий васиқа у ёқда турсин, ҳатто 1752 йилдаги фармойиш ва генерал регламентнинг 29 ламчи бобида эслатилган кўрсатмаларга мос келарли бирорта далил ҳам тополмаган. Бундан маълум бўладики, ўша ишонч қоғози, ҳозирги чоғда, уни, яъни ишонч қоғозини берувчининг вафотидан кейин, 1818 йил... ламчи майда чиққан фармойиш натижасида ўз-ўзидан бекор бўлган ҳисобланади. Шундай қилиб, бу иш юзасидан кимда етарли ҳужжат бўлса, мазкур жанжалли мулк ана шу ҳужжат эгасининг тасарруфига топширилади.

Генерал-аншеф Троекуров эса, мазкур жанжалли мулк ўзининг отасига қарашли эканлиги ҳақида, исбот сифатида, қонуний васиқани кўрсатгани сабабли, уни қонун кучига эга бўлган маълумотларга асосланган ҳолда, юқорида зикр қилинган ва ноҳақ тасарруф қилиб келган Дубровскийдан олиб, мазкур мулкнинг ҳақиқий меросхўри бўлмиш Троекуровга берилсин. Ўз тасарруфида бўлмаган ва ҳеч қандай васиқаси йўқ мулкдан келган даромаддан нотўғри фойдаланиб келгани сабабли, бу даромадларнинг ҳаммаси қанча бўлишидан қатъий назар, помешчик Дубровскийдан ундирилиб, Троекуровнинг даъвоси қаноатлантирилсин.

Қонун ва тафтиш бўйича ** уезд судида аниқландики:

Юқорида зикр этилган ва ҳозирги чоғда гвардия поручиги Андрей Гаврила ўғли Дубровский тасарруфида бўлган Кистеневка қишлоғидаги мулкка генерал-аншеф Кирила Пётр ўғли Троекуров томонидан мукамал ҳужжат тақдим этилди. Ҳозирги тафтишда кўрсатилишига кўра, у ерда ҳаммаси бўлиб эрлар ** жон, ер ва бошқа тегишли нарсалар бор. Мазкур мулкнинг генерал-аншеф Кирила Пётр ўғли Троекуровнинг марҳум отаси — вилоят котиби, сўнгра коллеж ассессори бўлмиш Пётр Ефим ўғли Троекуровга сотилганлиги тўғрисидаги бу ҳужжат уларга 17... ламчи йил, дворян хизматчи Фадей Спицин тарафидан берилган бўлади. Бундан ташқари, ўша соғиб олувчи, Троекуров, юқоридаги васиқа текширилганда маълум бўлдики, худди ўша йилнинг ўзидаёқ ** земство суди томонидан мазкур мулкка эгалик қилиш уни сотиб олувчи марҳум Троекуровнинг тасарруфига ўтказилганлиги хусусида ҳукм чиқарилгани кўриниб туради. Бунинг аксича, гвардия поручиги Андрей Гаврила ўғли Дубровский мазкур мулк марҳум сотиб олувчи Пётр Ефим ўғли Троекуров томонидан унинг отаси номига, яъни Дубровский тасарруфига ўтказиб берилганлиги хусусида титулярний советник Соболевга берилган ишончли васиқани келтириб кўрсатади. Аммо мана шундай ҳолларда жонсиз мулк ашёларини ўз тасарруфига олиш... фармойиш бўйича қатъий ман қилинган бўлиб, бундан ташқари, ўшандай ишонч васиқалари берувчининг вафотидан кейиноқ ўзидан-ўзи йўқ этилгусидир.

Бундан ташқари, жанжалли мулк ишнинг қасрда ва қатон бўлганини аниқлаб берадиган, яъни иш бошидан — 18... ламчи йилдан бошлаб ҳозиргача Дубровский томонидан судга бирор ҳақиқий ҳужжат тақдим этилгани йўқ. Шунинг билан бирга ушбу суд ҳисоблайдики: мазкур бир қитъа мулк, ** жон одамлари ҳамда ерлари, шунингдек барча мулклари билан, ҳозир қандоқ аҳволда бўлса, ўша ҳолича, қўлида мустақкам васиқаси бўлган генерал-аншеф Троекуровнинг мулки деб тасдиқлансин; у мулк эгалигида, гвар-